

ÇOCUK EDEBİYATI

Fahri TEMİZYÜREK • Namık Kemal ŞAHBAZ • Zeki GÜREL

ÇOCUK EDEBİYATI

Doç. Dr. Fahri Temizyürek
Doç. Dr. Namık Kemal Şahbaz
Yrd. Doç. Dr. Zeki Gürel

ISBN 978-605-318-553-6
DOI 10.14527/9786053185536

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti. ye aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Eylül, 2016

Yayın-Proje: Elif Turanlıoğlu Bultan

Dizgi-Grafik Tasarım: Pegem Akademi

Kapak Görseli: Pegem Akademi Yayıncılık

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284. Sokak No: 105

Yenimahalle/ANKARA

(0312-394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

İçinde yaşadığımız zaman dilimi, teknolojinin baş döndüren hızla geliştiği ve insanın kendini tanıması konusunda da önemli adımların atıldığı bir yüzyıldır. Davranış ve zihinsel işleyişlerin bilimi olarak tanımlanan psikoloji alanındaki gelişmeler, çocuk psikolojisi ve çocuk edebiyatının da bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmasına uygun zemin hazırlamıştır.

Günümüzde üzerinde en fazla araştırma yapılan bilim dallarından biri olan dil eğitimi, köklü bir geçmişe sahiptir. İletişim sahasındaki gelişmeler, dilin insan ve toplum hayatındaki önemini daha da artırmıştır. Artık, dil sadece bir iletişim aracı olarak düşünülmemekte, dilin düşünce, toplum kültür vb. ilişkileri de ayrıntılı biçimde araştırılmaktadır. Dolayısıyla insanlarda dilin nasıl geliştiği ve beceri olarak konuşmanın çocuk yaşlarda nasıl kazanıldığı, dil kullanma becerisinin gelişimi ve dil becerilerine çocuk edebiyatının katkısı, Türkçe öğretiminde ele alınması gereken temel konuları oluşturmaktadır.

Çocuk edebiyatı sahasında kullanılacak dil, mutlaka ve öncelikle milletin kendi millî dili olmalıdır. Çocuk, içinde doğduğu kültürün taşıyıcısıdır. Bu gerçekten hareketle “çocuk edebiyatı” sahasında yapılacak çalışmaların, Türkçenin eğitimi ve öğretimi alanına girdiğini düşünmekteyiz.

Edebiyatımızın pek çok alanında ortaya çıkan terminolojide görüş ayrılığı sorunu çocuk edebiyatı kavramı üzerinde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çocuk edebiyatı kavramı çeşitli şekillerde ifade edilse de konuya ilgi duyan araştırmacıların görüşlerinden hareketle; çocuğun hayal dünyasına hitap eden, üstün nitelikleri olan, estetik bir boyut taşıyan, kelime hazinesine uygun, ana dilini geliştirebilecek özellikte millî ve evrensel değerleri içeren, psiko-sosyolojik gelişimine katkı sağlayan, severek dinlediği, okuduğu, zevk aldığı yazılı ve sözlü edebiyat mahsullerini çocuk edebiyatı içerisinde değerlendiriyoruz.

Bu kitap, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocuk edebiyatının tanımı, niteliği ve özelliği üzerinde durulmakta; ikinci bölümde çocuk yayınları ile çocuk yayınlarında bulunması gereken fiziksel ve içeriksel özellikler üzerinde bilgiler verilmekte; üçüncü bölümde çocuk edebiyatındaki türler örneklerle ele alınmakta; dördüncü bölümde çocuk edebiyatının tarihi gelişimi başlığı altında Türk ve dünya çocuk edebiyatının gelişim safhaları ve Türk çocuk dergilerinin Tanzimat'tan günümüze tarihî seyri ele alınmış; beşinci bölümde de çocuk edebiyatı türleri içerisinde önemli bir yere sahip olan masal tahlili konusu işlenmiş ve örnek masal inceleme planı çıkartılarak masal tahliline yer verilmiştir.

Bu çalışmanın, eğitim fakültelerinin ilgili bölümlerinde okutulmakta olan “Çocuk Edebiyatı” dersi öğretim elemanlarına ve öğretmen adaylarına yarar sağlaması ayrıca Türkçenin eğitimi ve öğretimine katkıda bulunması yazarlarını mutlu edecektir.

Doç. Dr. Fahri Temizyürek

Ankara 2016

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... iii

I. BÖLÜM ÇOCUK VE EDEBİYAT

Çocuk Kavramı.....	1
Çocuğun Beden, Zihin ve Dil Gelişimi	1
Beden Gelişimi	1
Zihin Gelişimi.....	2
Dil Gelişimi	4
Çocuğun Ruhsal İhtiyaçları	10
Sevme ve sevilme ihtiyacı.....	11
Kabul edilme ihtiyacı	11
Güven ihtiyacı.....	11
Öğrenme ihtiyacı.....	11
Başarılı olma ihtiyacı	12
Başkaları tarafından onaylanma ihtiyacı.....	12
Saygı duyulma ihtiyacı.....	12
Oyun oynama ihtiyacı	12
Taklit ihtiyacı	13
Edebiyat nedir?	13
Sözlü Edebiyat.....	14
Yazılı Edebiyat.....	15
Çocuk Edebiyatı Nedir?.....	18
Ana Dili Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı.....	19

II. BÖLÜM ÇOCUK YAYINLARI

Çocuk Yayınları	25
Edebî olmayan çocuk kitapları (ABC Kitapları)	26
Okul Öncesi Çocuklar İçin Hazırlanan Kitaplar (Resimli Kitaplar)	26
Fiziksel Özellikler.....	27
Büyüklik.....	27
Ciltleme.....	27
Kapak.....	28
Kâğıt.....	28
Resimler	28
Punto	28
Sayfa Düzeni.....	29
İçerik Özellikleri.....	29
Konu	29
Kahramanlar.....	30
Plan	30
Ana düşünce.....	30
3. Okul Çağı Çocuklar İçin Hazırlanan Kitaplar (7-12, 14 Yaş).....	31
Fiziksel Özellikler.....	31
Kitap Boyutu.....	31
Kâğıt Cinsi	32
Sayfa Düzeni.....	32
Harfler	32
Resimler	32
Kapak.....	32
İçerik (Muhteva) Özellikleri	33
Konu	33
Tema	33
Kahramanlar.....	33
Plan	34
Çocuk Dergileri ve Nitelikleri	35

III. BÖLÜM ÇOCUK EDEBİYATI TÜRLERİ

MASAL	39
Masal ve Başlıca Özellikleri	39
İlk Masal Örnekleri	42
Masalların Kaynakları	44
Masal Türleri	45
Masal Konusunda Aykırı Görüşler	46
Çocuk Masallarında Aranacak Nitelikler	47
Türkçe Eğitiminde Masaldan Yararlanma	48
Masal Örnekleri	56
EFSANE	66
Konularına Göre Efsaneler	67
Efsanelerin Yararları	68
Efsane Örnekleri	69
DESTAN	74
Tabii Destanlar	75
Edebî Destanlar	75
Destan Örnekleri	77
HİKÂYE-ROMAN	94
Hikâye ve Roman	94
Hikâye ve Roman Türünün Temel Unsurları	95
Çocuk Hikâye ve Romanlarında Anlatım Teknikleri	98
Çocuk Hikâye ve Romanlarında Konular	99
Hikâye ve Roman Örnekleri	102
TİYATRO	126
Dram Sanatı - Tiyatro Sanatı	126
Tiyatro Eseri ve Özellikleri	127
Çocuk ve Sanat	127
Çocuk ve Oyun	128
Alıştırmalı Oyun (İşlevsel Oyun- Duyusal-Motor ya da Duyusal-Devinim Dönem)	129
Sembolik Oyun (Taklit Simgesel Oyun)	129
Kurallı Oyun	129

Çocuk Oyunları Nasıl Olmalıdır?	130
Yaşlara Göre Çocuk Oyunları.....	131
I. Yaş Grubu (5-7 Yaşlarındaki Çocuklar)	131
II. Yaş Grubu (7-12 Yaş Arasındaki Çocuklar)	132
III. Yaş Grubu (12-15 Yaşlarındaki Çocuklar)	133
Dramatizasyon Çalışmalarında Dikkat Edilecek Hususlar	134
Yaratıcılık	134
Dramatizasyon (Oyun Kurma)-Etkileşim	135
Pedagojik Oyun.....	135
Dramatizasyon Çalışmalarında Öğretmenler İçin İlkeler	136
Tiyatro Örnekleri.....	138
GEZİ YAZISI.....	154
Gezi Yazısı Örnekleri	157
ANI.....	162
Anı Örnekleri.....	163
FIKRA	166
Fıkra Örnekleri	168
ŞİİR.....	174
Çocuk Şiirinin Unsurları.....	175
Çocuk Şiirinin Söyleyiş Özellikleri.....	176
Çocuk Şiiri İçten Olmalıdır	176
Çocuk Şiiri Çocuğun Hayal Gücünü Geliştirmelidir	176
Çocuk Şiiri Ahenkli ve Hareketli Olmalıdır.....	177
Çocuk Şiirinde Betimleme ve Diyalog.....	178
Çocuk Şiirinde Tema	179
Şiirin Paylaşılması	180
Çocuk Şiirinin Kaynakları	181
Şiir Örnekleri	182
BİLMECE	195
Manzum Bilmeceler.....	195
Mensur Bilmeceler:.....	196
Bilmece Örnekleri	197
TEKERLEME.....	199
Tekerleme Örnekleri	201

IV. BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATININ TARİHİ GELİŞİMİ

Dünya Çocuk Edebiyatının Tarihi Gelişimi	203
İngiltere.....	204
Amerika Birleşik Devletleri.....	207
Fransa.....	208
Almanya.....	209
Sovyetler Birliği (Rusya).....	210
İsveç.....	211
Danimarka.....	211
Finlandiya.....	212
Ülkemizde Çocuk Edebiyatının Tarihi Gelişimi	212
Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemine Kadar Çocuk Edebiyatı	212
Cumhuriyet Dönemi Çocuk Edebiyatı.....	214
Çocuk Dergilerinin Geçmişi ve Bugünü.....	219

V. BÖLÜM

ÇOCUK KİTAPLARINI İNCELEME VE DEĞERLENDİRME PLANI

Dış Kaynaklı Masalları Dilimize Çevirirken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	227
Türkçe Öğretimi ve Çocuk Edebiyatı Açısından Bir Masal İncelemesi Örneği.....	228
KAYNAKÇA	265
DİZİN	273

1. BÖLÜM

ÇOCUK VE EDEBİYAT

Çocuk Kavramı

İnsan ömrünü ana hatlarıyla ele aldığımızda bebeklik, çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi dönemlere ayırmamız mümkündür. Psikolojik temellere göre her dönemin farklı ihtiyaçları vardır. Bireyin doğduğu andan iki yaşına kadar geçirdiği süreyi bebeklik; iki yaşından ergenlik çağına kadar geçirdiği süreyi ise çocukluk dönemi olarak değerlendiriyoruz.

Çocuk psikolojisiyle ilgilenen bilim adamlarının çocuk ve çocukluk kavramına yaklaşım tarzları da birbirleriyle örtüşmektedir. Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi adlı eserinde çocukluğu “bireyin doğum döneminden başlayarak, ergenlik evresine kadar süregelen gelişim dönemi” şeklinde açıklar. *Eğitim Bilimleri Sözlüğü*'nde ise çocuk; “olgunluktan önceki bir yaşta bulunan her kız ve erkek” (Öncül 2000: 244) şeklinde tanımlanır. Çocukluk dönemini de kendi içinde sınıflandıracak olursak; 0-2 yaşlar arası “bebeklik dönemi”, 2-6 yaşlar arası “okul öncesi çocukluk dönemi”, 6 ila 11-13 yaşları arası dönemi ise “okul çağı çocukluk dönemi” olarak adlandırabiliriz.

Çocuğun Beden, Zihin ve Dil Gelişimi

Beden Gelişimi

Çocuğun beden, zihin, dil ve psikolojik gelişimi bir bütünün parçaları gibi birbirini tamamlayan aynı zamanda destekleyen özelliklere sahiptir. Bu unsurlardan herhangi birinde ortaya çıkacak olumsuz bir gelişme bütün bünyeyi etkiler.

Çocuk doğduğunda başı vücuduna oranla daha büyük, el ve ayakları ise daha küçüktür. Normal doğan bir bebeğin ortalama ağırlığı 3200 gram, boyu ise 50 santimdir. Zamanının üçte ikisini uyuyarak geçiren yeni doğan bir bebeğin kasları oldukça yumuşak ve esnektir. Gün geçtikçe kıkırdak dokular sertleşmeye başlar. Araştırmacılar, yeni doğan bebeklerin ışığın parlaklığını, renklerin farklılığını keşfedebildiklerini, insan sesini diğer seslerden ayırt edebildiklerini ispat etmişlerdir. En önemli duylardan biri olan görme duyuğu tam gelişmemiştir. Bebek göz kaslarını kontrol etmede sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Anne karnındayken gelişmeye başlayan işitme duyuğu ise bebeğin en gelişmiş duyları arasındadır.

Bebeklik dönemini tamamlayan çocuk, artık vücut azalarını kullanma becerisine sahiptir. Vücudunu istediği şekilde hareket ettirebilir. Çevresindekilerle sözlü olarak irtibat kurabilir. Gelişim dönemleriyle ilgili araştırmalar çocuğun dört belirgin büyüme dönemi olduğunu ortaya koymuştur. Doğum öncesi ve doğum sonrasının ilk altı ayında büyüme hızı yüksektir. Birinci yılın sonunda büyüme yavaşlar ve bunu ergenliğe kadar süren düzenli fakat yavaş bir gelişim izler. Ergenlik çağına giren çocuktaki fiziksel gelişimi “hızlı gelişim devresi” olarak değerlendirebiliriz (Yavuzer 1993: 37).

Çocuğun boyu 3-5 yaşları arasında her yıl ortalama 6-8 santim uzamaya devam eder. 7-9 yaşları arasında kız ve erkek çocuklarının büyüme hızları benzerlik gösterir. Bu yaştan sonra kız çocukları daha hızlı büyürler. Okul çağında ise en hızlı gelişim 11-12 yaşları arasında görülür. Kızlar, 10-13 yaşlarında erkeklere oranla daha uzun boylu olurlar. 13 yaşında ise kızların boyundaki uzama yavaşlar, erkeklerde ise hızlanır. 15 yaşından itibaren kızlar ve erkekler arasındaki büyüme hızı eşitlenir (Şimşek 2004: 13).

Boydaki gelişime paralel bir vaziyette kilo da artar. Ergenlik çağına kadar geçen süreçte, kızların ağırlığı erkeklere oranla biraz daha fazladır. Gençlik çağından itibaren ise erkeklerin kilodaki artışı kızlardan daha fazla olur.

Sağlıklı çocukların bedensel gelişimi bu seyri izlemekle birlikte bu gelişim sürecini etkileyen çeşitli etkenler vardır. Bunlar arasında kalıtım, beslenme ve çevre en etkili olanlarıdır.

Zihin Gelişimi

Bebek doğduğu andan itibaren bütün uyarıcılara karşı hassastır. Sesler, renkler, kokular, tatlar, vb. uyarıcılar beyinde işlem görmeye başlar. Uyarılan beyin hücreleri, birbirleriyle etkileşime girer. Etkileşim sonucu oluşan bağlar beyin kapasitesini oluşturmaya başlar. Oluşturulan beyin kapasitesi çocuk tarafından bir ömür boyu kullanılır. Çocuk ne kadar çok kaliteli uyarıcı ile karşılaşır ve bu uyarıcılar çocuğun anlamasına yönelik olarak tekrarlanırsa kurulan bağlar o oranda korunur ve geliştirilir.

Çocukta zihinsel gelişimin hızlı olduğu dönem, ilk üç yıldır. Gelişimin yaklaşık yüzde sekseni bu yıllar içerisinde tamamlanır. Bu yıllarda çocuğun davranışları düzenli bir şekilde gelişir.

Aile, okul öncesinde çocuğun zihinsel gelişimini etkin bir biçimde destekleyebilir. Anne-babalar, doğal uyarıcılar dışında çocuklarının karşılaşacakları kaliteli uyarıcıları seçmek ve çocuklarına sunmak durumundadırlar. Çocuğun odasındaki renkler, ışık, odada çalınan müzik, okunan renkli ve resimli kitaplar, anlatılan hikâyeler, oynanan oyunlar vb. pek çok etkinlik, bebeklikten itibaren bütün çocukluk döneminde gelişimi destekler ve hızlandırır.

Okul öncesi çocuklar için hazırlanan kitaplar (2-6 yaş) çocuğun zihinsel gelişimini desteklediği gibi birçok açıdan da sağlıklı bir şekilde büyümesine imkân sağlar. Ancak çocuğun kitap ile irtibatında öncelikle anne ve babaya çok önemli görevler düşmektedir. İlk başta bu irtibatı sağlayacak olan onlardır. Aile, çocuğun seviyesine uygun kitaplar seçmeli ve bu kitapları çocuklarına okumak için düzenli bir şekilde zaman ayırmalıdır. Okul öncesi çocuklar için seçilecek kitapların büyük boy, renkli, resimli ve fiziksel özellikleri açısından sağlam olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca metinlerin dil, üslup ve kelime hazinesi açısından, dinleyenin anlama seviyesine uygun olmasına özen gösterilmelidir. Böylece çocuğun kitapla tanışması küçük yaşlarda sağlanmış olacaktır. Resimli kitaplar çocuğun ilgisini çeker. Çocuk, pek çok yeni bilgiyi kitaptan öğrenir ve çevresiyle daha rahat iletişim kurar.

Aileler, kitap okuma etkinlikleri sayesinde çocuklarıyla olan bağlarını daha da güçlendirir. Çocuğun dinleme-anlama becerisi artar, dil gelişimi hızlanır. Okul hayatına uyum sağlamada tecrübe kazanır.

Okul çağına gelmiş çocukların düşünme, öğrenme, problem çözme yetenekleri hızla gelişme göstermeye başlar. Mantıksal düşünme, sayı, mekân, zaman kavramları gelişir. Öğrendiği bilgi, kazandığı beceriden mutlu olur. Yaşıtlarıyla geçirdiği zaman dilimi, sosyalleşmesinin yanı sıra başka beceriler kazanmasına da katkıda bulunur.

Kişi, çocukluğunun son dönemlerine doğru insanların farklı fikirlerde olabileceğini, bakış açısının insandan insana değişebileceğini kavrar. Duygularındaki bu gelişim, onun çevresiyle daha iyi iletişim kurmasına yardımcı olur; paylaşma hissini artırır.

Ergenlik çağında ise somut düşünmenin yanında soyut olarak da düşünebilir. Örneğin, arkadaşlık, güven, yalan gibi konularda görüşlerini ifade edebilir. Herhangi bir problem çözme durumunda veya isteğini yerine getirmede mümkün olan bütün alternatifleri düşünebilir. Sözgelimi alacağı bir şey için ailesini ikna etmenin bütün yollarını dener.

Benlik duygusu ön plandadır. Yaşadığı bir duyguyu sadece kendisinin hissettiğini düşünür. Başkalarının hissettiğinin kendisinininkinden çok farklı olduğu kanaati hâkimdir. Yakınlarının da aynı duyguları yaşamış olacağını kabullenemez.

Çocuğun zihinsel gelişiminde kalıtsal birtakım özelliklerin yanı sıra çevresindekilerle kuracağı iyi bir iletişim, ailenin sağlıklı yaklaşımı, içinde bulunduğu kültürel ortam ve tabii ki alacağı kaliteli bir eğitim çok etkilidir.

Dil Gelişimi

Sosyalleşmenin simgesi ve yönlendiricisi konumunda olan dil, toplumun bireyleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlayan iletişimin de kaynağıdır. Özellikle, kolay bir şekilde anlaşılır olmaktan uzak ve karmaşık yapıdaki kavramların kazanılmasında bilişsel etkinlikleri örgütleme ve açığa çıkartma fonksiyonunu üstlenen dil, bu yönüyle de hem ana dili eğitiminde beceri kazandırmanın işlevsel bir aracı hem de mesajın etkili bir biçimde verilmesini sağlayan yönlendirici konumundadır (Ausubel vd. 1978). Çocuğun gelişmesinde dilin önemi hakkında geliştirilen genellemeler, ‘Çocuklar dili kazanırken aynı zamanda yaşamlarının gerek zihinsel (bilişsel) gerekse sosyal etkileşmelerini düzenleyen kendilerine özgü bir sisteme de kavuşurlar.’ bilgisini esas almaktadır. Bu bilgiden hareketle çocuklarda dil gelişimi üzerine yürütülen çalışmalar yoluyla açığa çıkan kuramsal bilgiler bütünü, çocuklarda dil gelişimine ilişkin farklı tanımları ve yorumları da beraberinde getirmektedir.

Her ne suretle olursa olsun çocuklarda dil gelişimine yönelik ortaya konulan kuramsal bilgilerin çoğu dil, düşünce ve sosyalleşmenin çocuğun hayatındaki rolünü irdelemeye dönük çalışmalar sayesinde şekillenmiştir. Kuramsal bilgiler aracılığıyla şekillenen teorilerin her biri, gelişmenin bu üç farklı yönünü tanımlayıp ilişkilendirmeyi hedeflemişlerdir. Bu teorilerden sosyal etkileşimi gelişmenin temel yönü olarak gören ve bu anlayışın hararetli savunucuları Vygotsky, Baldwin, Wallon ve Bruner’in karşısında gelişmenin temel yönünü bilişsel süreçler olarak gören anlayışın temsilcisi Piaget ve Neo-Piaget yaklaşımlar yer almaktadır.

Konu hakkında yorumda bulunan birçok araştırmacı da Piaget ve Vygotsky’nin ortaya koyduğu ‘gelişmede dil ve düşüncenin ilişkisi’ne yönelik teorilerin gayet bilgilendirici bir kıyaslama oluşturduğunu kabul etmelerine karşın, “*bu kıyaslanmanın tam olarak anlaşılabilmesi için bu teorilerin sosyal etkileşim ve bilişsel gelişme ile nasıl ilişkili olduklarını ve sosyal etkileşim ile dili nasıl bağdaştırdıklarını incelemek*” gerekir görüşünü ilave etmektedirler. Bu kıyaslanmanın açıklığa kavuşması bakımından araştırmacılarca ifade edilen açıklamaları burada kısaca özetlemeyi yararlı bulmaktayız. Şöyle ki; “*Piaget’in yazılarında değindiği ‘düşünce’*